

Формування історико-правової школи у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки

У статті проаналізовано передумови формування освітніх традицій на Волині, зокрема юридичної освіти, в історико-правовому вимірі від найдавніших часів і до сучасності.

Ключові слова: юридична освіта, історико-правова школа, Волинь, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки по праву належить до провідних класичних університетів України. У північно-західному регіоні держави, в межах історичної Волині, він має потужні ресурси в будь-якому значенні цього слова: кількісні та якісні, фінансові та матеріальні, викладацькі та студентські.

Мета й завдання статті – дослідити історико-правові аспекти створення та розвитку юридичних освітніх традицій на Волині.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Джерела освітніх традицій на Волині ми можемо впевнено відслідковувати з часів Київської Русі. Підтвердженням даному факту є багаточисельна інформація про навчання в школах при церквах і монастирях, яку знаходимо в Галицько-Волинському літописі. Також маємо достовірні відомості, що в церкві Івана Богослова, яка була побудована у 1175-1180 роках у дерев'яному дитинці Лучеська і є першою кам'яною спорудою міста, вивчали слов'янську грамоту [1].

Початком утвердження юридичної освіти на Волині вважаємо XV-XVI ст., коли шляхетська молодь працювала та навчалась при канцеляріях земських і гродських судів. Збережені луцькі актові книги другої половини XVI ст. – першої половини XVII ст. засвідчують, що в місті Луцьку склалось стійке юридичне середовище, вихідці з якого обіймали ключові посади на всіх щаблях суддівської організації того часу. Яскравим і переконливим підтвердженням юридичної діяльності можуть слугувати біографії визначних державних діячів, які пройшли правничу підготовку в Луцьку. Так, майбутній гетьман Іван Виговський починав свою кар'єру саме в цьому місті між 1620 і 1640 роками, обіймавши посади підписки та намісника підстарости, де працював з книгами судово-адміністративних установ. На сторінках актових книг знаходимо першоджерела, які засвідчують високу юридичну техніку та професіоналізм працівників судово-адміністративних установ [2].

Першою, по-справжньому багаточисельною освітньою установою Луцька, був єзуїтський колегіум (1607-1612 рік), хоча у переліку предметів, що в ньому викладались, ми не знаходимо права. Більшість дослідників вважають, що він був осередком полонізації Волині і мав добрі навчальні традиції. Сьогодні в державі ми бачимо спроби частини ВНЗ України показати свою тривалу історичну тяглість, опосередковано піднімаючи в такий спосіб свій престиж. До цього процесу долучились і такі відомі вузи як Національний університет «Харківська юридична академія ім. Ярослава Мудрого» і Львівський національний університет ім. Івана Франка. Зокрема, у Львові датою створення університету вважають 1661 рік. З таких самих міркувань ми можемо констатувати, що на Волині університет був створений у 1607-1612 роках через започаткування єзуїтського колегіуму. Однак, створення єзуїтських колегій не було підтримано польським сеймом, тому вони існували фактично нелегально і, по суті, університетами не були. Такі освітні заклади хибно вважати предтечею українського університету, де карали за українську мову. Вищевикладене стосується і імператорського університету у Харкові. Тому, зважаючи на освітні традиції в регіонах держави, змушені стверджувати про хибність такого шляху.

Наступний історичний період знаменувався переходом від полонізації до русифікації краю. Як пише Ірина Мілясевич, на поч. 30-х років XIX століття мережа освітніх закладів Волині для осіб благородного походження мала такий вигляд: у губернському місті Житомир була заснована Волинська губернська гімназія, якій підпорядковувалися 4 дворянські повітові училища – Острозьке, Луцьке, Теофіпольське, Новоград-Волинське [3]. Луцьке дворянське училище постало на базі єзуїтського колегіуму 16 червня 1835 року. Серед відомих випускників цього навчального закладу, які пов'язали свою кар'єру з юриспруденцією, назовемо Омеляна Миколайовича Дворницького (1838-

1906). Його судова кар'єра співпала з реформою 1864 року. Професійний шлях у юриспруденції О. М. Дворницький розпочинав з посади мирового посередника, пізніше був переведений мировим суддею Володимир-Волинського округу та назначений головою з'їзду.

В ДАВО зберігаються документи Володимир-Волинського з'їзду мирових суддів Володимир-Волинського судово-мирового округу м. Володимир-Волинський, Володимир-Волинського повіту та Луцького з'їзду мирових суддів, Луцького судово-мирового округу м. Луцьк Луцького повіту Волинської губернії.

Вивчаючи архівні документи, де міститься інформація про біографії та службову кар'єру юристів-практиків, ми можемо констатувати, що приклад О. М. Дворницького радше був винятком, ніж правилом. З метою боротьби з польською агітацією і впливами на суддівські посади, в західні губернії призначалися вихідці з центральної частини Російської імперії. Як приклад, слугує біографія голови Луцького окружного суду І. Десницького. Для утвердження та максимального поширення історико-правових джерел, пов'язаних з Волинню, згадаємо також українського історика права Миколу Дмитровича Іванішева (1811-1874). Будучи членом Київської археографічної комісії, він неодноразово відвідував Волинь. Результатом цих поїздок стало видання фундаментальної роботи «Архивы Юго-Западной Руси», де вміщено велику кількість документів волинського походження.

Міжвоєнний період характеризується відновленням польських освітніх впливів на Волині. У Луцьку впродовж 1920-1930-х років діяло три навчальні заклади, серед яких і українська гімназія. Вона була заснована на базі діючої з 1895 року російської державної чоловічої гімназії і функціонувала до 1939 року. Цей освітній заклад по праву вважають центром національного культурно-освітнього життя Луцька у міжвоєнний період. Директор гімназії Б. М. Білецький був засуджений у 1945 році за посібництво німцям. Цікавим фактом в історії української гімназії є викладання впродовж 1928-1929 рр. польської мови відомим львів'янином Ярославом Галаном.

Прихід радянської влади суттєво змінив підхід до освіти і підготовки правників. Першим вищим навчальним закладом на Волині став створений у квітні 1940 року Луцький учительський інститут. З 1985 року на базі історичного факультету в педінституті було започатковано викладання курсу радянського права, що його здійснювали викладачі кафедри історії СРСР та УРСР, яку очолював проф. О. Михайлюк. За часів Радянського Союзу викладання історії української державності та українського права було ідеологічно шкідливим, а юридичні факультети функціонували лише в Києві, Львові, Харкові, де викладали курси «Історії держави і права СРСР та УРСР».

Національне відродження другої половини 80-х років спричинило зміни і в вищій школі, які остаточно були закріплені із здобуттям Україною незалежності. В структурі історичного факультету Луцького педінституту ім. Лесі Українки протягом 1990-1993 років починають викладати правові дисципліни. Серед викладачів, які забезпечували лекційні курси на кафедрі історії України, назовемо Л. Крижанівську, Я. Мацкевича, З. Савич. А вже 16 вересня 1993 року наказом ректора Волинського державного університету ім. Лесі Українки у зв'язку із створенням університету було відкрито правничий (із 1998 року – юридичний) факультет.

Викладання курсу «Історії держави і права України» у 1994-2000 рр. забезпечував Комзюк Леонід Трохимович, який працював старшим викладачем кафедри політології правничого факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки (1994-1998) та доцентом кафедри публічного права юридичного факультету (1999-2000). Л. Т. Комзюк народився 10 квітня 1957 р. на Волині, закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка за спеціальністю «Історія» та Волинський державний університет ім. Лесі Українки за спеціальністю «Правознавство». 26 лютого 1999 року він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень на тему: «Драгоманівська конституційно-правова концепція політичної самостійності України і ХХ століття». В дисертації, підготовленій під керівництвом д. ю. н., проф. Скакун О. Ф., вперше в історико-правовій літературі введено поняття «драгоманівська конституційно-правова концепція політичної самостійності України», комплексно проаналізовано її джерела, теоретичні засади, структуру і зміст основних положень, визначено місце цієї концепції в конституційно-правовій доктрині М. Драгоманова, показано вплив останньої на подальший розвиток теорії і практики українського конституціоналізму [4, с. 25].

На початку 2000-2001 навчального року курс історії держави і права України викладав Комар Володимир Васильович, спочатку асистент, а потім старший викладач кафедри публічного права Волинського державного університету ім. Лесі Українки. В.В. Комар народився 11 серпня 1969 року на Волині та закінчив Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки у 1992 році за

спеціальністю «Вчитель історії, суспільствознавства і права».

Протягом тривалого періоду з 2001 по 2012 рік даний курс було опрацьовано доцентом кафедри теорії та історії держави і права Яцишиним Михайлом Михайловичем. Впродовж 11 років він читав його студентам юридичного факультету університету. У великій мірі результатом такої роботи став захист у 2010 році докторської дисертації «Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України», положення якої були оприлюднені на засіданні спеціалізованої ради Національної академії внутрішніх справ України.

У цій же спецраді в 2012 році захистив дисертацію доцент кафедри теорії та історії держави і права Гламазда Петро Володимирович, який з цього року і до сьогодні викладає курс «ІДПУ». Темою його роботи стало дослідження кримінально-виконавчої політики у контексті діяльності уряду П. Скоропадського. Захист дисертації став значною подією в історії факультету і був схвально сприйнятий дослідниками історії права.

Серед випускників юридичного факультету дисертацію з історії держави і права України у 2004 році захистила Юхимюк Ольга Михайлівна. Вона у 2000 році закінчила юридичний факультет Волинського державного університету ім. Лесі Українки, вступила в аспірантуру, де розпочала наукову роботу над темою «Правовий статус органів місцевого самоврядування на території Західної України у складі Польщі (1918-1939 рр.)» під керівництвом доктора юридичних наук, професора кафедри історії та теорії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка Кульчицького Володимира Семеновича. У роботі досліджено процес формування та функціонування системи органів місцевого самоврядування на території Західної України (Східної Галичини та Західної Волині) у складі Польщі у 1918–1939 рр. [5, с. 15].

24 червня 2009 року у Національному університеті «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» була захищена чергова дисертація доцентом кафедри Колодяжною Вікторією Володимирівною на тему «Становлення і розвиток нормативно-правового забезпечення українсько-польського транскордонного співробітництва кінець ХХ ст. – поч. ХХІ століття». Враховуючи прикордонне розташування Волині, проблема українсько-польських двосторонніх відносин має науковий інтерес серед викладачів кафедри. Зокрема, над цією проблемою працює доцент Гороть А. М., правда дисертація, яка підготовлена викладачем у 2007 році, стосується міжнародного права.

Реалії сьогодення такі, що ринок університетської освіти характеризується не тільки співпрацею та академічною толерантністю, а тут присутня і відчутно прослідковується жорстка конкуренція за студента.

Ми не можемо зараз апелювати до традицій юридичної освіти, які склалися, скажімо, у Львівському національному університеті імені Івана Франка, де навчається близько 2600 студентів та функціонують визначні наукові школи. Значна частина наших викладачів та аспірантів-юристів проходить підготовку саму у Львівському національному університеті, передусім це стосується аспірантів, що здійснюють підготовку дисертацій за спеціальностями 12.00.03 та 12.00.05. За мірками усталених традицій ми молода кафедра. Це, з одного боку, полегшує роботу, створюючи простір для ініціативи і нестандартних рішень, з іншого – зобов'язує, бо покладає велику відповідальність за наші дії. Ми з приємністю відзначаємо, що випускники ЛНУ ім. Івана Франка Сухомлин Анатолій Степанович та Олійник Алла Сергіївна доклали максимум зусиль задля належного забезпечення навчального процесу. Сьогодні кандидат юридичних наук А. С. Олійник з 12 січня 2017 року є членом Вищої ради правосуддя. Ми погоджуємося і підтримуємо думку академіка В. Тація, що 288 вузів в Україні – це надто багато для того, щоб здійснювати фахову підготовку юриста, але разом з тим підставно вважаємо, що у північно-західному регіоні України в нас для цього найкращі умови, що підтверджено цілою низкою рейтингів та кількістю абітурієнтів, а також професійністю професорсько-викладацького складу юридичного факультету

На початку нового століття кафедра зазнала ряду організаційних змін і в теперішньому складі функціонує з 2006 року. Нині добрі юридичні традиції кафедри продовжують 15 штатних працівників: два професори – М. М. Яцишин та Н. О. Ярмиш, одинадцять доцентів та два старших викладачі.

Належний рівень наукової діяльності кафедри є невід'ємною складовою навчального процесу та важливою гарантією підготовки висококваліфікованих фахівців-юристів. З цією метою до наукового консультування та забезпечення якісної навчально-методичної роботи запрошуються відомі фахівці, серед яких проф. Ярмиш О. Н., проф. Усенко І. Б., проф. Луць Л. А., проф. Бойко І. Й., проф. Кобилецький М. М., проф. Колодій А. М., проф. Тищик Б. Й., проф. Головка О. М., проф. Кириченко В. В та інші.

На кафедрі з 2011 року функціонує аспірантура за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права». Протягом 6 років захищено 5 кандидатських дисертацій, зокрема, в 2012 р. дисертації захистили Гламазда П. В. «Кримінально-виконавча діяльність Української держави у контексті внутрішньої політики гетьмана Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918р.)»; Андрущак О. М. «Становлення та розвиток виправно-трудоного права та законодавства України у другій половині ХХ століття»; в 2015 р. Оксенчук І. О. «Нормативно-правове забезпечення виконання покарань в Україні: кінець ХХ – початок ХХІ століття (історико-правове дослідження)»; в 2016 р. Прокопчук К. М. «Історико-правові засади становлення й розвитку українсько-польського торговельно-економічного співробітництва» та в 2017 р. – Левчук І. О. «Місця позбавлення волі Волинської губернії (кінець ХVІІІ ст. – початок ХХ ст.): історико-правове дослідження».

Продовжуючи традиції української юриспруденції в історико-правових дослідженнях, члени кафедри започаткували видання наукового журналу. Його праобразом є перше в Україні юридичне видання українською мовою – журнал «Часопись правнича», що видавався з 1889р. до 1912р. у Львові. Завдяки роботі колективу кафедри зреалізовано ідею фахового видання «Історико-правовий часопис» (Наказ Міністерства освіти України № 793 від 04.07.2014 року «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 26 червня 2014 року»).

В рамках науково-дослідної роботи університету кафедра є співвиконавцем науково-дослідної теми «Соціально-правові аспекти ресоціалізації неповнолітніх правопорушників» (проф. Яцишин М. М., доц. Гламазда П. В., к.ю.н. Молла Ю. В.), що фінансується за кошти державного бюджету.

На кафедрі теорії та історії держави і права працюють та здійснюють підготовку досліджень 5 здобувачів наукового ступеня доктора юридичних наук та 5 аспірантів. Серед досліджуваних проблем варто виокремити роботу над темами дисертацій: Булавіної С. Є. – «Інституціонально-правові засади забезпечення економічної безпеки держави в умовах глобалізації»; Кравчука В. М. – «Теоретичні основи конституційно-правового статусу суддів в Україні»; Крисюка Ю. П. – «Злочин і покарання як атрибути культурно-цивілізаційного процесу»; Савича С. С. – «Становлення та розвиток авторсько-правових відносин на території України (історико-правове дослідження)»; Юхимюк О. М. – «Застосування принципів права судами України: загальнотеоретичний аспект».

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Нині у багатьох країнах існують жорсткі вимоги до результатів наукової діяльності, які повинні позитивно сприйматись суспільством і мати результат. На наш погляд, складно уявити і допустити, що в цій сфері буде досягнута єдність. Тому, основну увагу варто зосередити на мобільності викладачів і студентів та ефективності наукової діяльності кафедри. Відповідно до цього, студентів, аспірантів, викладачів потрібно стимулювати та зацікавити вчитися та викладати хоча б один семестр на юридичному факультеті вузу іншої країни. На наш погляд, такий підхід дозволить ефективніше навчатися та працювати.

Джерела та література

1. Троневи́ч Р., Хі́лько М., Сайчук Б. Втрачені християнські храми Луцька / Р. Троневи́ч, М. Хі́лько, Б. Сайчук. – Луцьк: Діксон, 2001. – 80 с.
2. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. / Підготували В. М. Мойсієнко, В. В. Поліщук. – Луцьк, 2013. – 733 с.
3. Мілясевич І. Дворянські повітові училища Волині (друга чверть ХІХ століття) / І. Мілясевич // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2016. – Вип. 27. – С. 215-224.
4. Комзюк Л. Т. Драгоманівська конституційно-правова концепція політичної самостійності України і ХХ століття [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Л. Т. Комзюк; Університет внутрішніх справ. – Х., 1999. – 27 с.
5. Юхимюк О. М. Правовий статус органів місцевого самоврядування на території Західної України у складі Польщі (1918–1939 рр.): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О. М. Юхимюк; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2003. – 17 с.

Яцишин М., Яцишин Н. Формирование историко-правовой школы в Восточноевропейском национальном университете имени Леси Украинки. В статье проанализированы предпосылки формирования образовательных традиций на Волини, в частности юридического образования, в историко-правовом измерении от древнейших времен и до современности.

Ключевые слова: юридическое образование, историко-правовая школа, Волин, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки.

Yatsyshyn M., Yatsyshyn N. Formation of Historical-law School in Lesya Ukrainka Eastern European National University. The article analyzes the preconditions for the the formation of educational traditions in Volyn, in particular, of legal education, in its historical and legal dimensions from ancient times to nowadays.

Key words: legal education, historical-law school, Volyn, Lesya Ukrainka Eastern European National University.

УДК 340.12:37(477.8)"1921/1939"

С. Булавіна

Міжнародні зобов'язання Польщі та законодавчі гарантії забезпечення національно-культурних прав меншин упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст.

Стаття присвячена аналізу законів Другої Речі Посполитої, які мали забезпечувати національним меншинам повний і вільний розвиток їхніх національних особливостей шляхом автономних об'єднань меншин за публічно-правовим характером. Досліджено, що на практиці жодна з норм польського законодавства, яка стосувалася національних меншин, не виконувалася. Законами тільки регламентувалася робота національно-культурних товариств, їх національний склад, географія поширення. Значна увага центральної влади також приділялася національно-культурній сфері, зокрема шкільництву.

Ключові слова: Міжнародні зобов'язання, законодавчі гарантії, національно-культурні права меншин, Річ Посполита.

Постановка наукової проблеми та її значення. Внаслідок укладення Варшавського договору 1920 р. між УНР і Польщею, з одного боку, та Ризьким мирним договором 1921 р. між радянськими республіками й Річчю Посполитою, з іншого, остання встановила свій суверенітет над Волиню. Польські правлячі кола були надзвичайно занепокоєні розмахом національно-визвольного руху українців, а тому робили все можливе, щоб перешкодити культурно-освітньому розвитку українського населення на його етнографічних землях.

Національна політика Польської держави на Волині суперечила міжнародним правовим актам, передусім статтям т. зв. Малого Версальського трактату про національні меншини – договору Другої Речі Посполитої з країнами Антанти стосовно забезпечення прав непольських народів.

Аналіз досліджень проблеми. Як свідчить аналіз наукових робіт з даної тематики досліджень фактично не має, хоча й опубліковано ряд значних праць історичного плану та велику кількість статей, які висвітлюють лише окремі аспекти проблеми, при тому оминаючи правові. У методологічному плані слід відзначити доробок польських авторів М. Іваніцького, С. Маусберга, З. Урбанського, радянського дослідника І. Павлюка та праці сучасних науковців – Ю. Крамара, В. Панасюка та ін.

Мета й завдання статті. Означена проблематика дає змогу з'ясувати, власне, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. національно-культурні права меншин Другої Речі Посполитої гарантували два міжнародні нормативно-правові акти – «Трактат» між Головними Державами союзними і об'єднаними та Польщею від 28 червня 1919 р. та уже згадуваний нами Ризький договір (1921 р.).

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи міжнародний нормативно-правовий акт «Трактат», який «містив низку односторонніх зобов'язань Польщі перед союзними державами та Лігою Націй щодо охорони прав національних меншин. У преамбулі цього міжнародно-правового акту зазначено, що «Польща прагне пристосувати свій устрій до засад свободи і справедливості,